

הפסוק הזה כי רצו עבדיך את אבניה יב) ומתגלגלין על עפרה וכן הוא אומר כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה כי וקאי מתקלי על עכו שהזכיר קודם יחוננו יג) והתפילות נשמעות ומקובלות בא"י יותר מבחור"ל יד) וי"א דמצות ישיבת א"י מן והוא ר"ח דתנחומא מדסמך רבינו נשיקת התורה גם בזמן הזה שנאמר וירשתם אותה וישבתם בה ושמרת לעשות ישיבת א"י שקולה ככל אבניה לנשיקת תחומי א"י דהוא דר' אבא ור"ח דגמר' והגמ' קיצר וסמך על מגשק דר"א. וכ"ה ג' הערוך ערך תקל ומסיים כדכתי' ארץ אש' אבני' ברזל: יב) ומתגלגלין על עפרה כו'. שם ק"ב ב' רחב"ג הוה מגנדר בעפרה שנא' כי רצו עבדיך כו'. וע"כ הוא לשון הרמב"ם בה' מלכים ספ"ה: יג) והתפלות כו'. ערכין ל"ב ב' היינו דקא קפיד קרא עליו דיהושע דבכל דוכתא כ' יהושע והכא כ' כו' בשלמא משה לא בעי רחמי דלא הוי לי זכותא דא"י [אלא יהושע וכו'] אמאי לא ליבעי רחמי הרי דתפלת יהושע בא"י יותר מקובלת מתפלת מרע"ה בחור"ל: יד) וי"א כו'. הוא דעת הרמב"ן ז"ל בספר המצות שלו מצות ד' וז"ל ואומר אני כי המצות שהחכמים מפליגים בה והיא דירת א"י עד שאמרו בכתובות ק"י ב' כל היוצא ממנה ודר בח"ל כאלו כו' וזולת זה הפלגות גדולות שאמרו בה הכל הוא ממצות עשה שנצטוונו לשבת בה א"כ הוא מ"ע לדורות מתחייב כל א' ממנו ואפי' בזמן גלות כידוע בתלמוד במקומות הרבה ולשון ספרי מעשה בריב"ב ור"מ בן חרש ורחב"א ר"י ור"נ שהיו יוצאין חור"ל והגיעו לפלס' וזכרו את א"י וקפדו את עיניהם זלגו דמעוניהן וקרעו בגדיהם וקראו המקרא הזה וירשת וישבת בה ושמרת לעשות ואמרו ישיבת א"י שקולה כנגד כל המצות עכ"ל. ובפירושו על התורה פ' אחרי ע"פ ותטמא הארץ מאריך בדבריו הקדושים בעיקר שבח אח"ק. כי חלק ה' עמו. ונחלת ה' לעמו חלקו. ולכל העמים חלק הארצות ושריהם מלאכים ומזלות. וא"י נחלת ה' לבד ואין עליה שר ומלאך כ"א לה' הארץ כו' והבדילו בזה מכל העמים. והיא בקדושתה תקיא כל עובדי עבירה. א"י אינה כשאר ארצות אינה מקימת ע"ע. ובתוספתא דעכו"ם ושבתי בשלום כו'. והיה ה' לי לאלהים ואומר לתת להם את ארץ כנען להיות לכם אלהים כ"ז שאתם בארץ כנען הייתי לכם לאלהים כו'. ועיקר כל המצות ליושבים בארץ לפני ה' ע"ש בדבריו הקדושים. ודעתו שהיא מ"ע לדורות ולכן הפליגו רז"ל בשיבתה גם בזמנם. ואשר השיב בעל מג"א על דבריו לא מכרעא כלל דמ"ש דכל הפלגת רז"ל על זמן בהמ"ק. אבל עכשיו אין מצוה לדור בה. ומביא מתוס' דכתובות בשם ר"ח כהן. ליתא דהא הוא בא לתרץ דברי הרמב"ם והרמב"ם פסק גם בזה"ז כל דיני דמתניתין וגמ' בכופין לעלות לא"י ולירושלים והיא אומרת לעלות כו' ומביא הפלגת רז"ל לא"י גם בזה"ז. אלא דרבינו ס"ל שהיא מצוה דרבנן. וחזינו בגמ' בעובד' דר' אבא ורחב"ג ור"ז דנקט מצרא וקעבר ועובדא דר"ח שאמר אחיו נשא כותית כו' וכל הסוגיא הכל בזה"ז. ומ"ש מתוס' דכתובות ק"י ב' ד"ה ואומר ר"ח כהן דעכשיו אין מצוה לדור בא"י כי יש כמה מצות התלויות בה וכמה עובדין דאין יכולין ליהדר בהם כו' ע"ש. השל"ה דחור דחידואה הוא ולא מסתבר טעמי ואין להשגיח עליו ע"ש וכבר כתב הגאון מהרימ"ט בתשובתו ח"ב סי' כ"ח וז"ל אינו מיסוד התוס' שהרי הרא"ש לא הביא בתוספותיו ולא בהלכות ואדרבה הביא דהאיש כופה לאשה לעלות לא"י גם בזה"ז ועוד דעיקר הטעם משום קדושת א"י ומצות ישיבתה דהוי אפי' בזה"ז כמ"ש הרמב"ן בסה"מ בשם הספרי כו'. ומ"ש שיש כמה מצות התלויות כו' שאין יכולין להזהר כו' דברי תימה הם שמי שירצה לקנות קרקע בא"י יכול לקיים כל מ"ע כמו לשו"פ ומל"ת נמי יזהר בהם ומי מעכב על ידו וכ"מ למהר"ם מרוטנבארק בתשובה סי' קצ"ט ומי לנו בקי בדברי התוס' ממהר"ם והרא"ש ז"ל. והאיר ה' את עיני שמצאתי בהגמ"כ סוף כתובות כלשון הזה כתב ר"ח כהן בתשובה דה"מ בימיהם שהיה שלום אבל עכשיו שהדרכים משובשים א"י לכופה דה"ל כמו חפץ להוליכה במקום גדודי חיות ולסטים ואפי' אם יעמוד לה ערבים מגוף לממון ערבך ער"צ הרי שתשובת ר"ח כהן לא ה' אלא מטעם הדרכים. ומ"ש בתוס' בשמו דאין מצוה לדור בא"י הגהת תלמיד הוא ולא דסמכא הוא עכ"ל. ומ"ש עוד שם לדחות ראיית רמב"ן מספרי כי מפני שלא היה בידם לקיים המקרא הזה לפי שחרב תבית קרעו בגדיהם ובכו שאם ה' נוהג לאחר החורבן למה בכו וקרעו בגדיהם היו יכולים לחזור למקומם כו' ע"ש. ליתא דבאמת כ' שחזרו למקומם שם בספרי פ' ראה וכו' בילקוט ע"פ כי יכירת כו' וירשת כו' מעשה בריב"ב כו' וקראו המקרא הזה וירשת וישבת כו' וחזרו למקומם אמרו שקולה ישיבת א"י כו' ע"ש ודאי שהלכו ללמוד תורה או מצות הכרחית דיותר לצאת ע"מ לחזור וכשזכרו א"י חזרו בהליכתם וכזה שם עוד ומעשה ברי"א בן שמע ור"י הסנדלר שהיו הולכין לנציבין אצל ריב"ב ללמוד הימנו תורה והגיעו לצידון וזכרו את א"י וקפדו עניהם וזלגו דמעוניהן וקרעו בגדיהם וקראו המקרא הזה וירשת וישבת כו' וחזרו ובאו להם למקומם אמרו שקולה ישיבת א"י כנגד כל המצות שבתורה עכ"ל. והני תנאי דחשיב בעובדא ב' היו אחר החורבן כמו שמנה הרמב"ם בהקדמתו לזרעים ר"י הסנדלר וראב"ש בחבורה שלישית אחר החורבן וכ' וחזרו למקומם. וגם דמשמע דריב"ב היה בזמן הבית כמ"ש בריש פסחים בעובדא דשלח הנכרי כו'. מאליה ספו כו'. כבר כ' התו' במנחות ס"ה ב' ד"ה ריב"ב כו'. דתרי ריב"ב היו דאחד היה בזמן הבית ואחד אח"כ ע"ש. ובתוספתא דעכו"ם ישרה אדם בא"י אפי' בעיר שרובה עכו"ם ולא בחור"ל אפי' בעיר שכולה ישראל מלמד שישבת א"י שקולה נגד כל המצות כו' כאלו קבור תחת המזבח כו'. וזהו בזה"ז כחסידי רבינו וקראו מצוה שקולה כו' רק דלהרמב"ם צ"ל דהכל מדרבנן. ולרמב"ן מכרעא פשטא דלישנא מצות ישיבת א"י מ' ככל מ"ע מן התורה דלא מיחזור דמצוה דרבנן תהיה שקולה ככל מ"ע דאורייתא והסכימו עמו הגאונים התשב"ץ ח"ג ס"ב ור"א והרשב"ש ס' ב'. וקושיית המ"א מדרב יהודה דאמר העולה מבבל לא"י עובר בעשה ואי מה"ת היאך יסתור נביא דברי משה. לק"מ דהא בענין הגלות אמר זה מעיקרא כדכתי' עד יום פקדי וכמה מ"ע דקרבנות וחובות קיום התורה ביטלו בגלותם וע' תוס' שם ד"ה בבליה כו' דס"ל לר"י דבגלות שני נמי קפיד קרא וגם דווקא בבבל וגם לא קי"ל כותי' כדחזינון מסקנא דגמ' קאי כו' זירא דעביד עובדא וסליק לא"י וכן חזינו ר' חנינא הגדול דסליק לא"י וכן רב כהנא וכולי אמוראי דעלו מבבל לא"י מעשיהם רב דלא כר"י. וגם דיני דמתניתין וגמ' דכופין לעלות לא"י ולירושלים אפי' בזה"ז ולא חילקו בין בבל לש"מ וסתמא תני הכל מעלין כו' מבבל ג"כ והוא ודאי דלא כר"י דלדידי' כשא"ל לעבור על מ"ע האין כופין. וגם סוגיא דעבד שברח לחור"ל כו' דנוהג גם בזה"ז כמ"ש וגם הרמב"ם לא סידר לפסוק כר"י רק במימרא בתריית' דר"י בשם שמואל כשם שאסור לצאת מא"י לבבל כך אסור לצאת מבבל לשאר ארצות ונקט ע"ז קרא בבליה יובאו כו' דמשמע דג' שלו היה כן בגמרא ודלא כפירש"י שם חזינון דשמואל מוקי לקרא דבבליה לענין שאר ארצות ולא ס"ל כר"י דאי כר"י א"כ למה אסור לצאת מא"י לבבל אם עברו בעשה יחזרו ויקיימו העשה. ומשמע דלעולם אסור לצאת מא"י לבבל ולא ס"ל להרמב"ם כפירש"י דמחמת ישיבות שהיו בבבל דא"כ לא שייך לומר אסור לעולם דזה זמן רב שבטלו הישיבות. ולפי ג' מקרא דבבליה כו' ניחא ודלא ככ"מ דכ' מ"ש רבינו בסוף ה' מלכים כשם כו' כך אסור לצאת מבבל לשאר ארצות כו' דכוונתו גם לא"י דדחיק לישנא לשאר הארצות על א"י והל"ל לא"י וכ"ש שאר ארצות וגם מ"ש דמשמע בגמ' דשאר ארצות הכי ס"ל אדרבה כוליה אמוראי עלו מבבל לא"י ור"ז נקט מצרא וקעבר אמר דוכתא דמשה ואהרן לא זכו אנא מי יימר דוכינא ור"ח הגדול וכל הני דנוכרים שם לא ס"ל למעשה כר"י ומה שהקשה הלח"מ

הלח"מ לפי רבינו הל"ל לר"י כל היוצא מבבל עובר בעשה כו' לק"מ דמימרא שני' שמואל אמר לה ולא עובר בעשה אמר רק אסור ואסמכניה על קרא דבבלה ולא ס"ל הא דר"י כלל. ולכן לא פ' רבינו הא דר"י. דאי ס"ל להכה כר"י הל"ל בהדיא דמבבל לא"י עובר בעשה כדרכו ואיהו אסור קאמ'. ודברי הרמב"ן והתשב"ץ ורשב"ש וסייעתם עיקר: (טו) אמנם כו'. לתרץ מ"ש [כתובי' ק"א א'] שלא יעלו כחומה ואם ה' מצוה על כל ישראל א"כ ה' חיוב שיעלו כולם ולכן פ' בכה"ג באם שיש מונעים שלא יגרש אשתו בשביל זה כי אולי לא ימצא שם אשה או בדמים יקר' והרי אמרו מותר לצאת מא"י לחו"ל לישא אשה וכו'. וכן אם י"ל בנים וא"י לא להניחם ליתם את גזוליו ע"ש ברשב"ש שהאר"ך בזה. וע' בכל בו ס' קכ"ו וז"ל כתב הר"מ וששאלת להודיעך עיקר המצוה ההולך לא"י ואם מוחלין לו על כל עוונותיו הכי מפר' בסוף כתוב' ובלב' שיהא פרו' מכאן ואילך ויהא מכ' מיני עון ויקיים כל המצות הנוהגות בארץ אם יחטא יענש יותר מאם בחו"ל כי

התורה (הרמב"ן בס' המצות שלו מצוה ד' וכ"ד הרשב"ץ והרשב"ש) (טו) אמנם אינה מצוה כללית לכל ישראל בגלות החל הוה אלא מצוה על כל יחיד לדור שם ואם יש דברים מונעים אותו לעלות כגון סכנות המדבריות והימים המסוכנים או שבח"ל יש לו נכסים ומחיה ובארץ לא ימצא ערך מחיתו או לא יהיה לו נכסים לעלות ויצטרך לשאול מהבריות לא חייבתו תורה ולא חייבוהו לשאל עה"פ לעלות לא"י (רשב"ש סי' ב' בתשובה) והעולה לא"י אם נודמנה לו שייך אפילו בע"ש כיון דדבר מצוה הוא יכול לפרוש ופוסק עמהם לשבות ואם אחר שיהיו במדבר לא ירצו לשבות עמו יכול ללכת עמהם חוץ לתחום מפני פיק"נ ואם נכנס לעיר אחת בשבת מהלך את כולה ואפי' הניחוהו מחוץ לעיר ורוצה ליכנס לעיר מותר דכיון דלדבר מצוה נפיק יש לו אפלים אמה לכל רוח (ש"ע א"ח סי' רמ"ח ס"ד בשם תשובת רשב"ץ):

ד (טז) מי שנדר לעלות לא"י יש לו התרה כשאר נדרים: ה (יז) שנים שנדרו ללכת יחד לא"י תוך שתי שנים והאחד מתעכב בין שהוא מתעכב כדין או שלא כדין חכרו פטור כי לא נדר אלא להיות בחבורה אחת:

ו הנדר לעלות לא"י לא היה בדעתו שילך שם ויצטרך לבריות אפילו אמר הנדר שלא יהי' לו התרה אלא כאונס גדול כל שא"ל לו להתקיים שם אלא כעוני וכדלות אונס גדול מקרי (מהרי"ט בתשו' ח"א סי' קל"ד וכנה"ג י"ד סי' רל"ב בהגה ט' ס"ק מ"א מ"ב):

ז הנדר אם יהי' כך שילך לא"י וכן היה והוא איש עני שצריך לפרוח לזון בניו ובנותיו קטנים ואשתו קרוב לומר דאפילו התרת חכם לא צריך (תשו' מהרי"ט ח"ב ח"ד סי' כ"ח וכנה"ג י"ד סי' רכ"ח בהגה ט' ס"ק רע"ג): ח הנדר לעלות לזוהר"א להשתטח ע"ק צדיקים בא"י צריך שאלה לחכם על נדרו (כנה"ג י"ד סי' ר"ג סק"ו):

הנשבע

ה' דורש אותה תמיד ועני' ה' בה והשגחתו תמיד ואינו דומה מורד במלכו' בפלטינ למורד חוץ לפלטינ והיא ארץ אוכלת יושביה וכו' ולא תקיא כו'. לפי שהיא תקיא כל עוברי עבירה והיינו דכ' ושממו עלי' אויביכם כו' וע"כ עכשיו שממה היא כו'. ואין מיושבת כמו שאר ארצות. ואותם התולכים לשם ורוצים לנהוג קלות ראש בפחזותם ולתקוטט שמה קורא אני עליהם ותבאו ותטמאו את ארצי מי ביקש זאת מידכס רמוס חצרי. אבל מי שהלך להתנהג בקדושה ובטהרה אין קץ לשכרו ובלבד שיוכלו להתפרנס דכל דסליק אדעתא למידר כדאי' פ' האיש מקדש [נ' א'] וששאלת למה לא הלכו גדולי ישראל לשם אשיבך דלא הוה מותר להו' והיו צריכ' להתבט' מלמוד' ולשוט אחרי מזונותם. ואמרין פ' מי שהוציאוהו [מ"ז א'] דמות' לצאת מא"י לחו"ל אחר רבו' ללמוד תורה כ"ש שאין לילך מרב' מחו"ל לא"י וכ"ש להתבט' מלימודו ולשוט אחרי מזונותיו ע"ל ועמש"ל בס"י ב' ס"ק כ"ח בפ"י ק"ו זה. ומ"ש והיא ארץ אוכלת כו'. קשיא טובא דהא זה היה דברי המרגלים ונ"ל דשיטת מהר"ם וכו' דודאי המרגלים לא דברו כוב. וכמ"ש בסוטה ל"ה א' אמר הקב"ה אני חשבתי לטוב' דכל היכא דמטו מת חשיבא דידהו כי היכא דנדרדו וכו' והם חשבו לרעה כו' וה"נ בגוף יסוד הנהגתו בא"י דדאי בפלטינ של מלך השוכן שם וממנה עיני המלך במעשיו מסוכן בענשו. וכי בשביל זה יוגרע מעלת פלטינ דמלכא וכמו שמבחר ישראל הכה"ג במבחר הזמן שהוא יו"כ ובמבחר המקום שהוא ק"ק כשהי' נכנס לשם פ"א בשנה ואם פגם שמה נענש תכף [יומא י"ט ב'] וכי יוגרע מזה המקום הקדוש. כך היא מדת הארץ הקדושה שאינה מקיימת עוברי' עבירה כמ"ש הרמב"ן בפ' אחרי גמ' על הכותים כשחטאו בא"י שלח עליהם האריות רק דהמרגלים חשבו זה לרעה וגינוהו כי קשה לישב שם וליוזר בכל התורה ומצותיה ועונשין כי אוכלת כו'. וכשהשיב מהר"ם בתשובתו להזהיר הנוסעים לא"י הודיעו אמיתת הנהגתה וז"ש ואינו דומה כו' למורד בפלטינ כו' והיא ארץ כו' אבל הנזהר בקדושה אין קץ לשכרו ועונותיו מחולין כו' וע' בפסקי מהר"א סי' פ"ח וז"ל שאלת מעלייתך לארץ הצבי ולעה"ק ירושלם ת"ו אי מצוה היא עתה אפי' ת"ח הואיל ואין לנו בעונות קיבוץ בחורים ות"ת שם דע לך דבדודאי שבה גדול ומעלה יש לו לאדם הדר בא"י וכ"ש בירושלים לתועלת לעוה"ב וגם לעוה"ז. אמנם שמענו שיש שם מערביים ב"ב נחשבים לרשעים גמורים מוסרים מפר' והם טורדים ומבלבלים האשכנזים שהם שומרי תורה וגם כי המזונות דחוקי' ומצומצמים מאד והרוחה קשה מי יוכל לעמוד בכ"ז מלבד גודל רשעת הגוים לכן כל איש ישר בעצמו בהשגת גופו וממנו באיזה דרך יוכל לעמוד ביראת ה' ובשמור מצותיו כי זה כל האדם עכ"ל. חזינו מדברי מהר"א דס"ל דנוהג גם עתה המצוה רק דאזהרו על שמירת התורה ומצות ביותר ותיקון הפרנסה כדי שלא יבואו לדכדוכי עניות המעבירין האדם ע"ד וע"ד קונו [עירובין מ"א ע"ב] אבל מי שיש לו מאין להתפרנס כמו בחוץ לארץ ודאי מצוה רבה בשיבת ארץ ישראל גם עתה והני טעמי אחריני ליתנהו עתה ברוך ה' כי עתה שלום ושלוח והשקט מב"ב ושאינו ב"ב: (טז) מי שנדר כו'. לשון תשו' הרא"ש כלל י"ב ס"ז וכ"פ בטוש"ע י"ד סי' רכ"ח סל"ו וכ' רבינו הגאון ז"ל שם בס"ק ק"ב דהוי כדרי הקדש ד"ל התרה כמ"ש בערכין כ"ג א' וכמ"ש הרמב"ם בפ"ד מה"ג [ה"ז] וכן נדרי צדקה [כמ"ש] בסמ"ב עכ"ל. ולפי טעמו ה"ה מי שנדר לישב בא"י ה"ה כן. אבל הרשב"ש כ' בתשובה סי' א' וסי' ב' דדוקא על עלייתו לא"י י"ל התרה דטעמי' דהרא"ש משום דהעליה עצמה אינה אלא מכשירי מצוה הלה"ד לנשבע שלא יעשה סוכה ולא לאפות מצה דאינה לוקה מדאמר בירושלמי הנשבע שלא יאכל מצה ולא ישב בסוכה (י' לוקה ואוכל ויושב ואי איתא דגם במכשירין לוקה הל"ל בכה"ג דלוקה וכ"ש בגוף המצוה בע"כ דמכשירין לא לקי וה"ה בנשבע לעלות לא"י י"ל התרה אע"ג דהנשבע לקיים המצוה א"ל התרה בכה"ג דמכשירין שאני ומחלק מהקדש ותורמה וחלה ונזירות ד"ל שאלה דשאני התם דאינו מחויב באלו דווקא אלא שהפרישם ויכול להתחילם ולתת אחרת תחתיהם משא"כ בגוף המצוה שמחויב קודם לעשותה ובעשותה מצוה אחרת לא יפטור ממנה והשבעה אינה אלא לזרזי' א"ל התרה משא"כ בעליה לא"י אינה גוף המצוה אלא מכשירין שאין המצוה אלא הדירה בא"י כמ"ש וישבתם בה לכן י"ל התרה וע"ש שהאר"י וכ"כ הכנה"ג ב"ד סי' רכ"א ס"ק רע"ב בשם רבו מהרי"ט בתשו' ח"ד סי' כ"ח. והוא חלק עליו. וכ' דהרא"ש מיירי בגידון דהגמ"י ש"כ הש"ך ע"ש. אבל לא מ' לשון הרא"ש בתשו' כן ויותר מחזור כסברת רה"ג שכתבתי. וכ' הש"ך בשם תשובת מיימוני פ"ו מה"ש דאפי' נדר עד"ר י"ל התרה כשאשתו הרה ויש סכנה להולידה לא"י ואין אומרים יניח אשתו. וכ"כ האחרונים בשם מהר"ם כשאשתו אינה רוצה ללכת עמו אפי' נדר עד"ר ובעת צרה י"ל התרה במצוה רבה כזו ע"ש: (יז) שנים כו'. טוש"ע י"ד שם סמ"ד בשם תשו' הרא"ש

(*) בירושלמי שלפנינו שבועות פ"ג מ"ח איתא שלא לעשות סוכה וכו' וצ"ע.